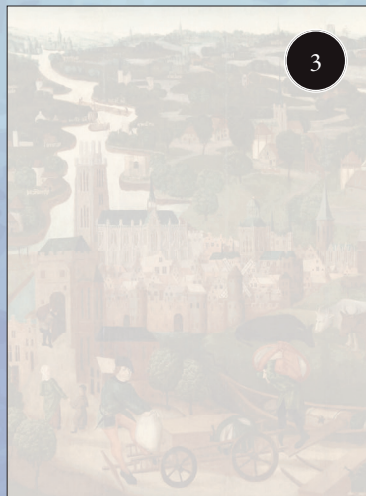

Oude landkaarten

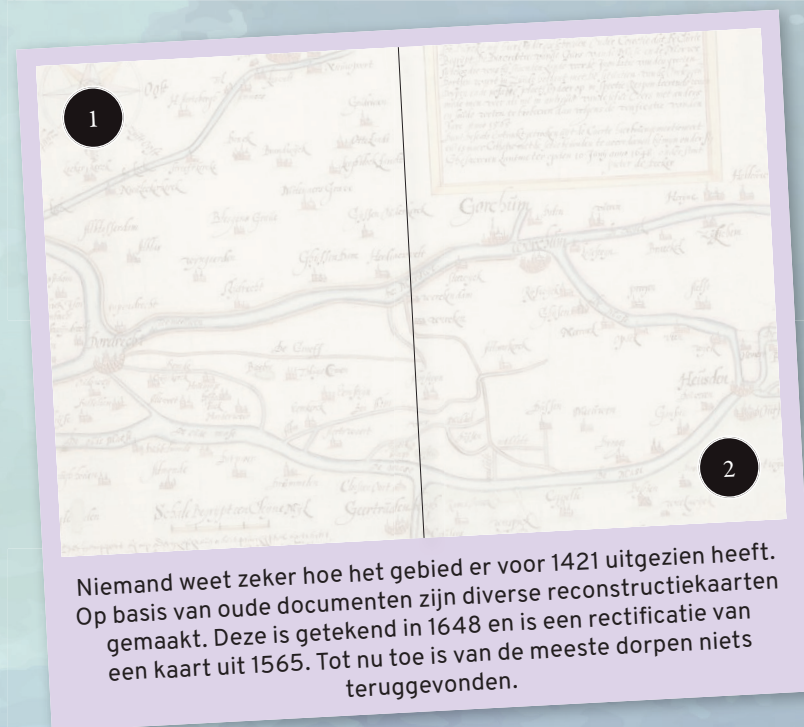
Een keizer in oorlog is altijd op zoek naar geld. Hij moet immers zijn huurleger kunnen betalen. Niet anders was het bij Karel V van het grote Habsburgse wereldrijk. Zijn begerig oog viel op Holland. Als Graaf van Holland had hij recht op de Hollandse pachtgelden, maar een flinke lap grond was na de St. Elisabethvloed omgevormd tot een binnenzee. De Biesbosch! Iedereen ging daar maar een beetje zijn eigen gangetje sinds het water ook de vrije loop had. Men sloeg vis aan de haak, weidde zijn dieren, sloeg grenspaaltjes steeds verder weg naarmate het land weer aangroeide en bruikbaar werd. En niemand betaalde er natuurlijk maar een cent voor. Daar moest een einde aan komen, vond de keizer.

Zo gezegd, zo gedaan. Wat voor smoes de mensen ook verzonnen - eigendomspapieren kwijt of verbrand, gekregen van overgrootouders of van iemand die het niet meer nodig had, niets hield stand. Betalen zouden ze, voor eens en altijd. Ambtenaren van de keizer zetten een goede boekhouding op en kaartenmakers werden met grote regelmaat het gebied ingestuurd om de situatie goed vast te leggen. Pech voor de onfortuinlijke 'eigenaren', maar een geluk voor ons. Het grondgebied van de Biesbosch is daardoor, vanaf de zestiende eeuw, een van de best in kaart gebrachte gebieden van Holland. De ene kaart nog mooier dan de andere. Allemaal goed geconserveerd in het Nationaal Archief in Den Haag. Daar kunnen we ze nog steeds raadplegen. En op deze pagina een aantal fragmenten eruit.

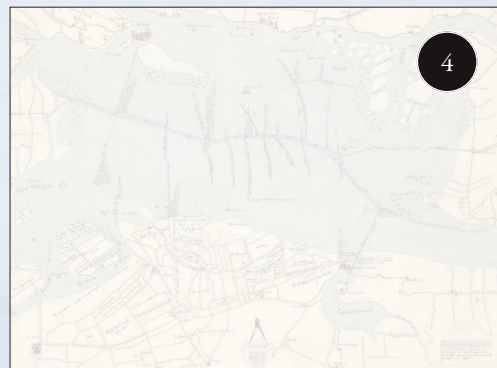
Een altaarstuk uit 1490 brengt het gehele verdrinken gebied in beeld. Deze afbeelding wordt nu beschouwd als één van de oudste landkaarten van Holland.

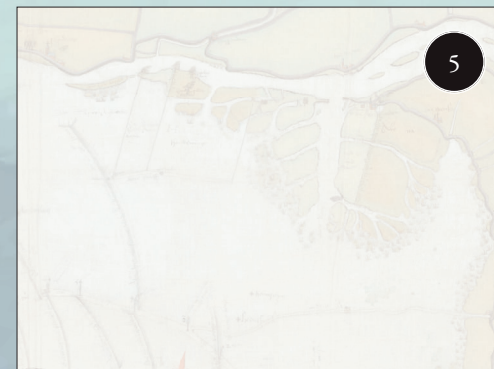
Rond 1490 schilderde een onbekende schilder een altaarstuk voor de kerk van Wieldrecht. Het hele verdrinken gebied is in beeld gebracht. Nu wordt het beschouwd als een van de oudste landkaarten van Holland. Het is te zien in het Rijksmuseum. Voor Werkendam, met kasteel en kerk, vaart net een houtvlot langs.

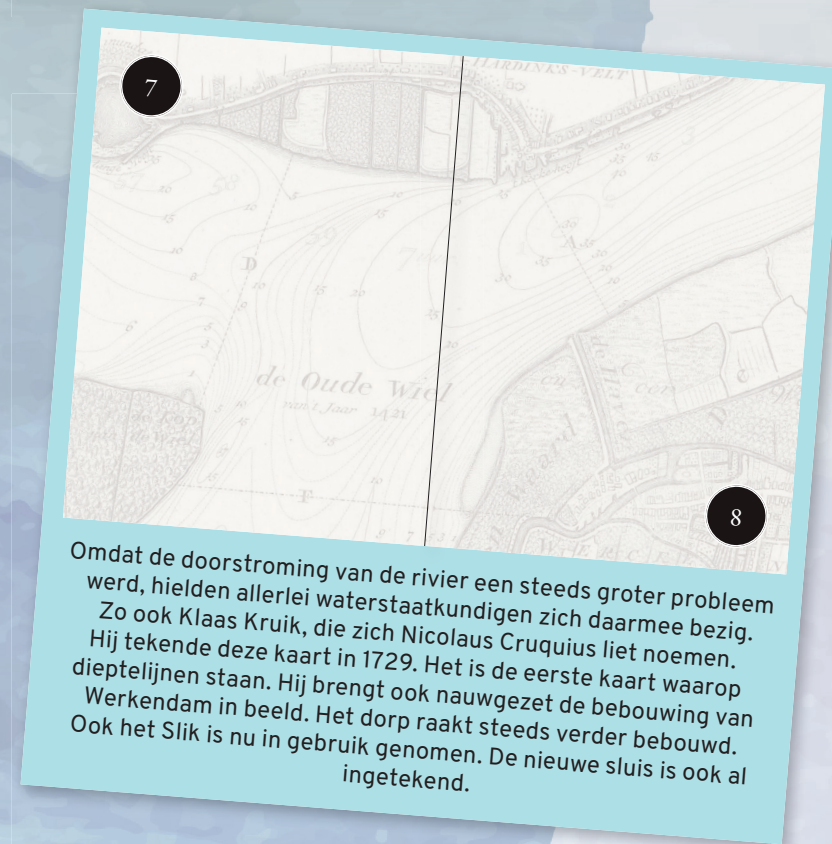
Niemand weet zeker hoe het gebied er voor 1421 uitgezien heeft. Op basis van oude documenten zijn diverse reconstructiekaarten gemaakt. Deze is getekend in 1648 en is een rectificatie van een kaart uit 1565. Tot nu toe is van de meeste dorpen niets teruggevonden.

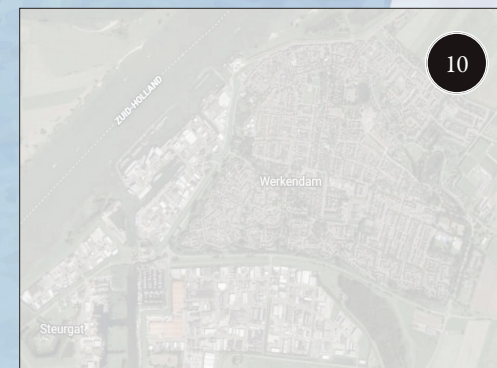
Jacob en Pieter Sluyter tekenden deze kaart rond 1560, voor de ambtenaren die het grondgebied van de graaf van Holland, toentertijd Filips II, in kaart probeerden te brengen. Van oudsher was de Maas de grensrivier. Die liep dwars door de Biesbosch en was niet meer te traceren omdat alles een grote binnenzee was. Op deze kaart zie je hem terug.

Jacob en Pieter Sluyter tekenden ook een mooie kaart van de directe omgeving van Werkendam. In een uitsnede is duidelijk te zien hoe Werkendam in het midden van de zestiende eeuw bestond uit één enkele straat.

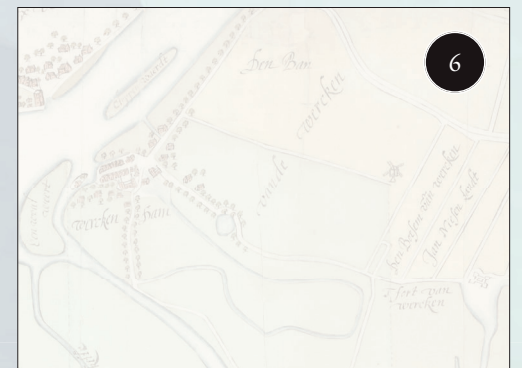

Omdat de doorstroming van de rivier een steeds groter probleem werd, hielden allerlei waterstaatkundigen zich daarmee bezig. Zo ook Klaas Kruik, die zich Nicolaus Cruquius liet noemen. Hij tekende deze kaart in 1729. Het is de eerste kaart waarop dieptelijnen staan. Hij brengt ook nauwgezet de bebouwing van Werkendam in beeld. Het dorp raakt steeds verder bebouwd. Ook het Slik is nu in gebruik genomen. De nieuwe sluis is ook al ingetekend.

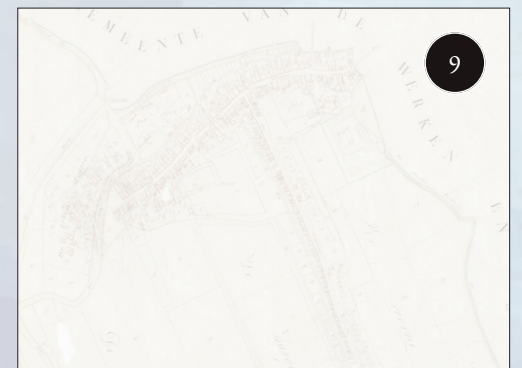

Earth

Anno 2020 is er veel veranderd op het gebied van het kaartgebruik. Google Earth laat ons vanaf pc, mobiel of tablet de wereld zien, compleet met foto's en het huidige weer. De beelden komen via een satelliet tot ons. Heeft de kaartenmaker voorgoed afgedaan?

Op 5 december 1650 leverde Pieter Floris van der Salem deze kaart in, waarvan een detail te zien is. De kaart was nagetekend van het origineel uit 1620. Het dorp is iets verder uitgegroeid. Zevenhuizen ligt als een eiland aan het eind van de Hoogstraat.

In 1832 werd het kadaster officieel in gebruik genomen. Dit is blad A van Werkendam. De sluis ligt nog in het midden van het dorp. Het nieuwe kerkhof is ingetekend achter de kerk en binnen de slotgracht is het kasteel al verdwenen. De slotgracht zelf bleef nog lange tijd bestaan.

Historische gebouwen

De oude kern van Werkendam heeft weinig bouwkunst waaraan de eerbiedwaardige leeftijd van het dorp is af te lezen. Zo oppervlakkig gezien, lijkt het een aardige mengelmoes van gebouwen uit de negentiende en twintigste eeuw. Pas als je de kans krijgt beter te kijken, zie je het. De eeuwenoude muren verstopt achter nieuwe gevels of nieuwe muren op een oud fundament dat nog gewelfde kelders in zich herbergt. Het was Gijsbert Michiel Couvée, een schoonzoon van de familie Sigmond, die de geschiedenis van deze oude panden al rond 1900 beschreef over de periode 1600-1800.

Sinds 2000 voerde de gemeente een actief gemeentelijk monumentenbeleid. Mede daardoor kwam er aandacht voor behoud van panden, al dan niet door ze een andere functie te geven binnen de bestaande gevelwanden. Huizen, groot en klein, vertellen samen de geschiedenis van een gebied en daarmee de geschiedenis van de vele generaties die ons voorgingen en de nieuwe geschiedenis die wij schrijven. Al deze panden zijn benoemd tot Gemeentelijk Monument.

Slikstraat 15. Een enorme watervloed maakte in 1841 korte metten met de huizen op het Slik die daar in de voorgaande 100 jaar waren gebouwd. Het huis van schipper Bastiaan Verdoorn werd ook vernield. Een persoonlijk ingrijpen van koning Willem II maakte het mogelijk de gedupeerde een tegemoetkoming in de kosten voor herbouw van hun huizen te geven. Met dit geld werd het huis gebouwd zoals het nu nog hier staat.

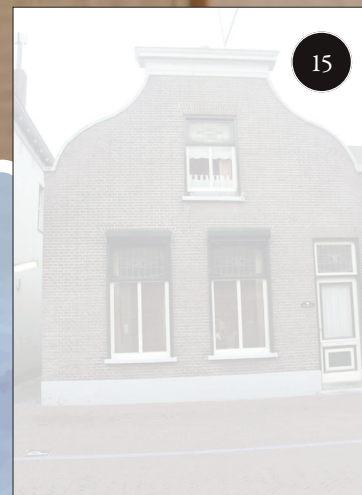
Slikstraat 3. Toen in het midden van de negentiende eeuw de scheepswerf van Engel Rijers werd gesloopt, kwam er plaats voor nieuwe huizen op de hoek van de Botersloot en 'de Laan', zoals de Slikstraat toen werd genoemd. Het huis werd in 1868 gebouwd door Leendert Corneliszn Visser.

Sasdijk 9. Een gaaf voorbeeld van een deftig dijkhuis is dit huis, gebouwd in 1897 voor Cornelis de Klerk, aannemer. Vanwege zijn overlijden in 1900 woonde hij er maar kort. Het pand bleef in de familie door het huwelijk van zijn dochter met Peter Oldemans, de gemeenteontvanger. Bijzonder zijn de blauwgrijze 'golfpannen' op het dak.

Hoogstraat 89. In 1929 besloot Christoffel Rijkers, een schipper, tot sloop van zijn woning en de bouw van een nieuw huis op dezelfde plaats. Hij nam de gemeentearchitect Bottenberg in de arm en deze ontwierp een huis in bakhuisarchitectuur, dat schuurt tegen de Amsterdamse School. Toen nog een weinig voorkomende stijl in het dorp.

Hoogstraat 31. Na de dood van Krijn Verheij, de spekslager, namen zijn zonen het bedrijf over en zij besloten meteen tot vernieuwing. Het oude pand braken ze af en er verrees een nieuw pand, met art-deco-elementen. Naast de 'vleeschhouwerij' hadden zij sinds 1912 hier ook een slachthuis. Het opschrift van de steen veranderde toen naar 'Rund- en varkensslagerij'.

Hoogstraat 27. In 1894 werden huizen en tuinen van wijlen notaris Willem Jacob van der Elst in het openbaar verkocht. Eén van de percelen, een stuk tuin, kwam in handen van Cornelis Blok, een commissionair in effecten (tegenwoordig zouden we zeggen: een vermogensadviseur). In 1895 vroeg Blok vergunning aan voor de bouw van een woning die hij wilde verhuren. Het kreeg een, voor deze omgeving, bijzondere tuitgevel. In 1915 verkocht hij het pand aan aannemer Teunis de Klerk.

Hoogstraat 25. Het huis van notaris Willem Jacob van der Elst staat rond 1830 in de gegevens van het kadaster met deze vermelding: 'Onlangs nieuw gebouwd, hebbende twee verdiepingen, doch nog niet geheel afgewerkt'. Zijn huis wordt beschouwd als één van de mooiste en grootste panden van het dorp en na 1853 is hij één van de weinige Werkendamers die een 'pleiziertuin' heeft van bijna 1600 m2. Het pand bleef in gebruik als notariskantoor tot begin 1894. Zijn zoon Willem van der Elst kocht grond rond het huis en liet aan de oostzijde een koetshuis bouwen met de zelfde gevel als het 'grote huis'. Nu Hoogstraat 23. Vanaf 1896 is het postkantoor.

Plein 13. In 1929 kreeg woningbouwvereniging 'Werkendam Vooruit' vergunning van de gemeente om in de Uitbreiding 24 woningen te bouwen. Het 'Groene Kruis' wilde ook bouwen en kreeg van de woningbouwvereniging het recht op eeuwigdurende bruikleen van het perceel. Het werd een pand met elementen van rationalistische architectuur. In 1947 werd een plan tot wijziging ingediend bij de gemeente. Hierbij werd de voorgevel gewijzigd en een aanbouw gepleegd. Architecten bij de verbouwing waren Groeneveld en Kluiver te Utrecht. Inmiddels is het sinds vele jaren in gebruik als woonhuis.

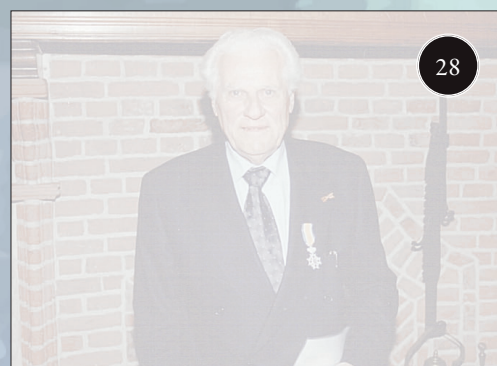
Bekende Werkendammers

Wanneer ben je een bekende Werkendammer? Moet je dan geboren en getogen zijn in Werkendam? Dat zou betekenen dat iemand die elders geboren is, aan boord of in het ziekenhuis, maar wiens ouders Werkendam als thuisadres hebben, erbuiten valt. Kijk bijvoorbeeld eens naar Rebecca en Debora Kadijk. Als er twee Werkendam sportief op de kaart gezet hebben, zijn zij het wel. Rebecca werd in 1979 geboren in Werkendam, maar Debora in 1969 in Rotterdam. Die voorwaarde schrappen we dus.

Dat leidt dan vanzelf tot de volgende vraag: hoe lang moet je in Werkendam gewoond hebben om een echte Werkendammer te zijn? Stel dat je hier geboren bent, maar na een jaar met je ouders vertrokken bent. Hoor je er dan wel bij, zoals Coenraad van Haeringen?

Zouden we Gijsbert van Tienhoven niet graag een bekende Werkendammer noemen, geboren in De Werken, opgegroeid in Werkendam en na zijn jeugd vertrokken? Hij werd heel bekend toen hij hier al weg was.

Maar wat als je hier niet bent geboren, maar veel voor het dorp hebt betekend, zoals Piet van den Hoek, verzetsheld en een van de weinige dragers van de Militaire Willemsorde. Of Truus Groeneveld-Damminga, die hier 61 jaar woonde en de eerste vrouw in een waterschapsbestuur was. Moet je gewoon iets bijzonders gedaan hebben, terwijl je op dat moment in Werkendam woonde, om bij de bekende Werkendammers te horen? Het lijkt makkelijker dan het is. Daarom een selectie uit de verschillende categorieën.

Adriaan de Keizer (Werkendam 1922 - Werkendam 2007), line-crosser tijdens de Tweede Wereldoorlog, eigenaar van een tankstation langs de A27. Hij noemde het 'Crossing Station De Keizer' en prins Bernard verrichtte de opening. Tevens eigenaar van een garage aan de Sasdijk.

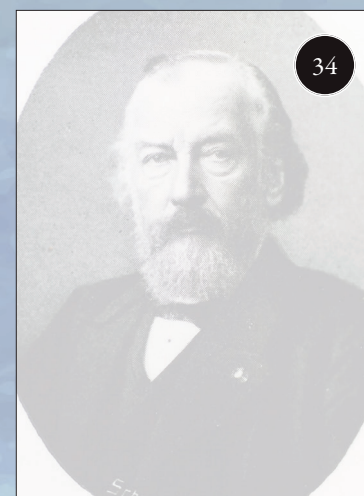
Piet Vos (Werkendam 1944), kapper en collectioneur van foto's en Ansichtkaarten van Werkendam. Zijn collectie is bijzonder omvangrijk en wordt dan ook graag geraadpleegd voor boeken over Werkendam. In 2011 was hij medeauteur van het boek Effe naor straat, een boek over verdwenen winkels.

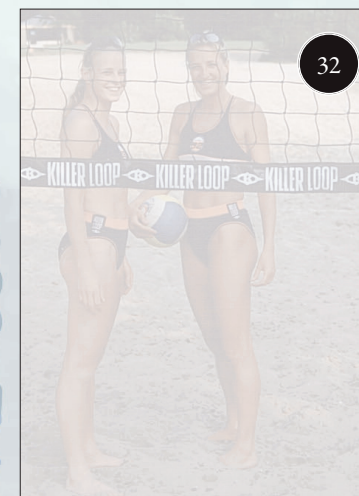
Grietje Post (Werkendam 1938), woont al heel haar leven in haar geboortehuis aan de Lange Steeg. Samen met broer Hugo vormde zij de harde kern van buurtvereniging Zevenhuizen en 'een Kern waar pit in zit'. Nadat zij hiermee een prijs wonnen, bezocht Prins Claus hen thuis, tijdens de prijsuitreiking. Zij beheert de Oudheidkamer en kreeg landelijke bekendheid door haar deelname aan het televisieprogramma 'Man bijt Hond'.

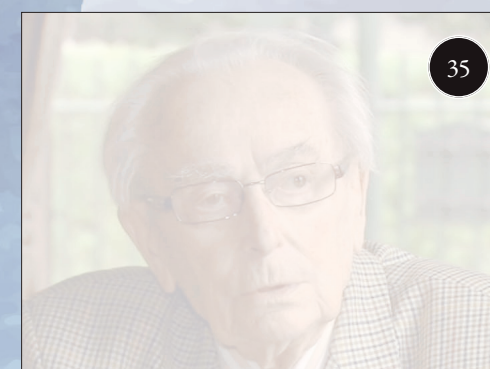
Thomas Westerhout (Werkendam 1948), auteur van boeken over de Werkendamse historie. Zijn werkzame leven heeft altijd in het teken gestaan van het water, als schipper en in zijn functie bij de waterpolitie. Ook was hij zestien jaar hoofdingeland en hoogheemraad geweest bij Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch. Hij is medeoprichter van de Historische Vereniging Werkendam en De Werken c.a. en was vele jaren voorzitter van 'de Oude Drijverschuit' en 'Rietaak de Vier gebroeders' en bestuurslid van tal van andere organisaties, zoals het 4 mei Comité Werkendam, Stichting Omzien en Gedenken en Woningbouwvereniging 'Werkendam Vooruit'.

Gijsbert van Tienhoven (De Werken 1841 - Bentveld 1914), hoogleraar Romeins en hedendaags recht, wethouder van Amsterdam (1874-1880), burgemeester van Amsterdam (1880-1891), lid Eerste Kamer (1880-1897, met korte onderbreking), formateur en voorzitter kabinet-Van Tienhoven, tevens minister Buitenlandse Zaken (1891-1894), Commissaris van de Koningin in Noord Holland (1897-1911).

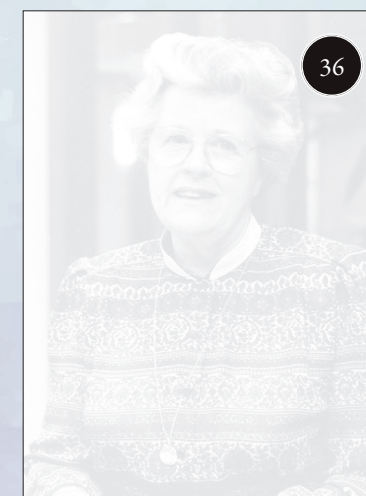
Debora (1969) en Rebekka (1979) Kadijk. Zij vormden samen een beachvolleybalteam. Voordat Debora in 1997 met haar zus Rebekka ging spelen was zij in 1994, 1995 en 1996 al Nederlands kampioen, en speelde zij in 1996 op de Olympische Spelen van Atlanta in de Verenigde Staten. Debora leidde Rebekka op als internationaal beachvolleybalster, en werd met haar ook van 1997 tot en met 2000 Nederlands kampioen. Samen haalden zij Europees zilver in 1998 en Europees brons in 2000. In 1997 en 1998 behaalden zij de achtste finales op het Wereldkampioenschap. In 2000 speelden de zussen op de Olympische Spelen van Sydney in Australië.

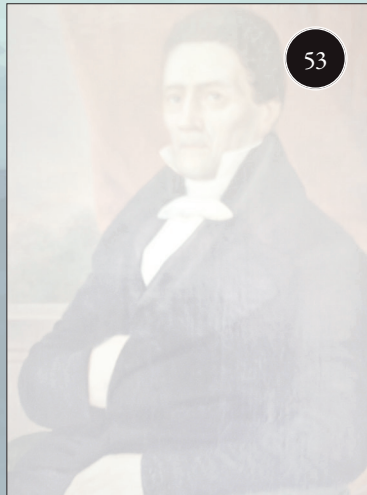
Cornelis Pieter van den Hoek (Leerdam 1921 - Werkendam 2015), dook onder in de Biesbosch in 1943, sloot zich aan bij het verzet en werd een van de 21 line-crossers. Hij maakte 37 oversteken tussen bezet en bevrijd gebied, waarbij mensen, goederen of medicijnen werden overgebracht.

Coenraad Bernardus van Haeringen (Werkendam 1892 - Utrecht 1983), Nederlands taalkundige, neerlandicus en hoogleraar. Stond met zijn imposante kennis van de Nederlandse taal aan de wieg van de Woordenlijst der Nederlandse Taal en het Groene Boekje.

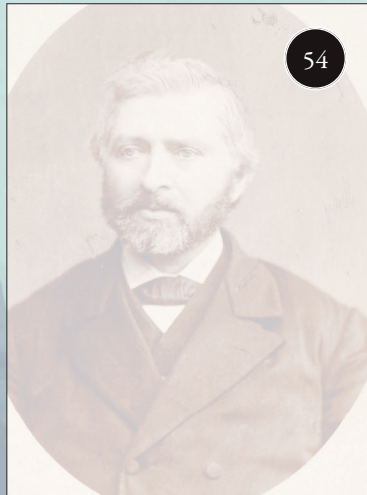

Geertruida (Truus) Groeneveld-Damminga (Ezingen 1922 - Werkendam 2004), huwde in 1943 met Hugo Groeneveld en woonde op de Oude Dooijemanswaard. Toen haar man in 1967 stierf, nam zij de leiding van de boerderij op zich. In 1978 werd zij gekozen in het bestuur van het Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch. Daarmee was ze de eerste vrouw in een waterschapsbestuur. Zij was ook lid van de Werkendamse gemeenteraad in de periode 1983-1990.

53

Gerardus van Houweningen, eerste burgemeester van Werkendam in de perioden 1810-1820 en 1829-1839, tevens grootgrondbezitter en griendhandelaar.

54

Johannes J. van Tienhoven van den Boogaard, langstzittende burgemeester, 1862-1894. Was daarnaast lid van Provinciale Staten, grootgrondbezitter en een van de grootste aannemers van de 19e eeuw.

Burgemeesters

55

Harmanus J. Groote Balderhaar ten Velde, 1910-1914. Oprichter Groene Kruis en Woningbouwvereniging Werkendam Vooruit. Kwam in 1922 samen met zijn vrouw door verdrinking om het leven, toen hij burgemeester van Genemuiden was.

57

Jacobus de Bruijne, 1940-1943 en 1945-1962, burgemeester in oorlogstijd en ten tijde van de watersnoodramp. Onder zijn bewind breidde het dorp flink uit en werd de samenvoeging van Werkendam en De Werken c.a. een feit.

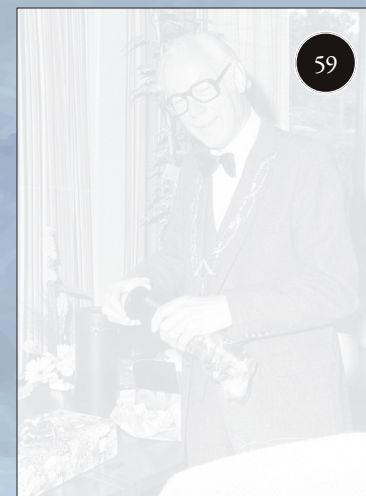
58

Gerrit A. Bax, 1963-1975. Was eerder burgemeester van Andel, Giessen en Rijswijk. Werkendam was zijn laatste post voor zijn pensionering. Tijdens zijn ambtsperiode kreeg de grootschalige ruilverkaveling zijn beslag.

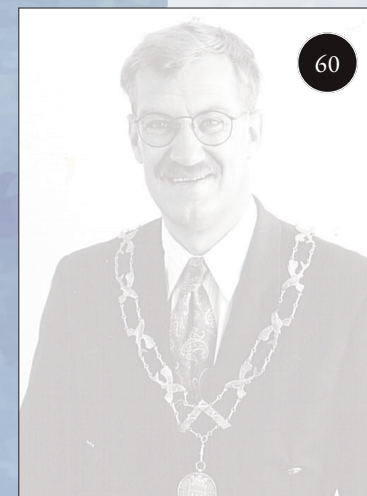
56

Arie Sigmond, burgemeester van De Werken, c.a. 1913-1923 en Werkendam 1915-1923. Na hem zouden alle burgemeesters, tot de samenvoeging van de twee dorpen in 1950, stevast deze dubbele taak op zich nemen. Daarnaast was hij grootgrondbezitter en onder andere eigenaar van een grote steenfabriek.

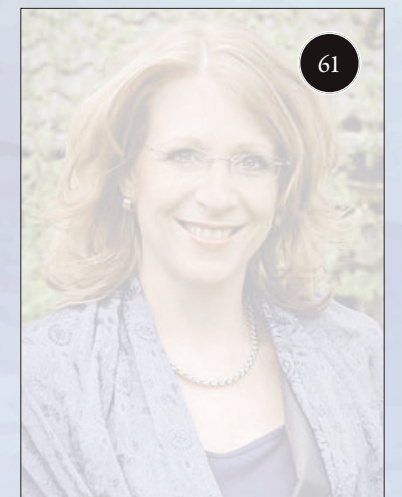
59

Cornelis D. van Oosten, 1975-1982. Na een lange ambtelijke carrière werd hij in 1975, als burgemeester van Klundert, benoemd tot burgemeester van Werkendam. Tijdens zijn bestuur kwam het Nationaal Park de Biesbosch i.o. tot stand.

60

Henk A.G. Hellegers, 1997-2009, was aanvankelijk burgemeester van Dussen. Bij de samenvoeging van de gemeente Werkendam met Dussen werd hij de eerste burgemeester van de nieuwe gemeente Werkendam

61

Carla G.J. Breuer, 2009-2014. Was niet alleen de eerste vrouwelijke burgemeester van Werkendam maar met 37 jaar ook de jongste vrouwelijke burgemeester van Nederland. Ze vervulde eerder meerdere functies in de zorgsector en was zeven jaar wethouder. In 2014 werd zij benoemd tot burgemeester van Teylingen. Na haar vertrek werden alleen nog waarnemende burgemeesters benoemd.

De Bataafs-Franse tijd (1795-1813) was een periode van revolutionaire veranderingen. Onder invloed van de Franse revolutie ging de maatschappelijke orde op z'n kop. Rechten van de mens kregen betekenis, de scheiding van kerk en staat werd officieel. De oude Republiek verdween, een nieuwe staat ontstond. Het was een opwindende tijd, vol goede bedoelingen, die tot heftige controverse leidde tot in de kleinste dorpen van het land.

Ook in Werkendam ging de bezem door het dorp. Bewoners die jarenlang het dorp hadden gediend, moesten nu het dorp ontvluchten, soms met achterlating van huis en haard. Zelfs de Heer van Werkendam had het nakijken. Tot 1795 zwaaiden de Heren en Vrouwen van Werkendam de scepter, maar ze moesten definitief het veld ruimen na de Franse revolutie. Ook de schout en de belastingophaler, in dienst van de Heer of Vrouwe, verdwenen.

Vanaf 1810 kreeg Werkendam een, door de overheid betaalde, burgemeester die toen nog maire genoemd werd. Zijn salaris bedroeg fl. 125,00 per jaar. Het was daarmee een deeltijdbaan en tevens een beetje een erebaan. Gerardus van Houweningen, een rijke griendhandelaar, was de eerste burgemeester van Werkendam. Van 1810 tot 1820 en van 1829 tot 1839 vervulde hij de functie. Er volgden er nog 21 tot de gemeente Werkendam op 1 januari 2019 overging in de gemeente Altena. Tot 1923 kwamen de burgemeesters, op een enkeling na, uit de elite van het dorp.

Sinds de grondwetwijziging van 1848 zijn burgemeesters door de Kroon benoemd. Ze moeten binnen de gemeente (gaan) wonen en mogen tegelijkertijd burgemeester zijn van meer dan één gemeente als die samen niet meer 10.000 inwoners hebben. Vanaf 1915 hadden Werkendam en buurgemeente De Werken c.a. daarom één burgemeester, Arie Sigmond. Niet gek, voor twee gemeenten die zo met elkaar verweven waren.

De burgemeestersrol is in twee eeuwen tijd sterk veranderd. Van man die hoofd van de gemeente was en veel - zo niet alles - te zeggen had, tot 'slechts' voorzitter (m/v) van het College van Burgemeester en Wethouders en de Gemeenteraad. Maar het gezicht van de gemeente is hij, of zij, gebleven.